

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
VI Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 19 квітня 2019 року)

Суми
2019

БОНДАРЕНКО М. О.
студент ННІ Права СумДУ
(наук. керівник: д.ю.н., проф. В. В. Сухонос)

**АНАРХІЗМ В УКРАЇНІ:
ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ, ПРАКТИКА**

Широкий пласт наукових робіт присвячений дослідженню теми пошуку Україною свого шляху. Серед цих публікацій, темі існування анархії в умовах сучасного світу приділено досить мало уваги. На нашу думку подібний підхід до цього питання не в останню чергу призвів до фактичного нерозуміння українцями поняття анархії та анархізму та синонімічного ототожнення даних понять, як один з одним, так і з безвладдям.

Під поняттям анархії слід розуміти перш за все відсутність будь-якого державного апарату, що керував би суспільними відносинами, на противагу йому, на перший план виходить саме розвинене громадянське суспільство. Анархізмом же є суспільно-політична течія, що прагне до визволення особистості, та знищення державного апарату, з переданням функцій державного управління широким масам [6].

Наша історія має приклади організації суспільних утворень, які функціонували на принципах анархізму. Прикладом може слугувати устрій Запорізької Січі, куди стікалися широкі маси населення втікаючи від політики Речі Посполитої. Територіально Вольності козаків поділялися на вісім (згодом десять) паланок, кожна з яких мала свій адміністративний центр – село, селище, місто, в якому розміщувався орган адміністрації. Козаки, що мали достатньо майна та відваги для освоєння земель паланок, освоювали ці

землі, створюючи слободи та зимівники, що мали досить широку автономію та фактично були незалежними від адміністрації паланки.

У сучасному розумінні Запорізьку Січ не можна вважати державою. Незважаючи на наявність території, населення та влади, вона відповідала анархічному духу втікачів, що намагалися позбутися влади Речі Посполитої. Окрім цього, Запорізька Січ не мала свого громадянства, оскільки все її населення було підданими сусідніх монархій, від влади яких вони втікали на Січ [1, с. 88]. Більшість науковців зазначає, що для Запорозької Січі була характерна козацька демократія, але на нашу думку, це твердження не є слушним, оскільки юридичного існування держави не було, а відірваність Запорозької Січі від Речі Посполитої, потім Московії, свідчать про утворення тут певної анархічної моделі держави. Кожен з козаків мав право голосу при вирішенні будь-якого питання. Фактично вища влада належала козацтву, оскільки козаки поміж себе обирали свої вищі органи управління, та також могли їх скинути. Про це також може свідчити існування суду козацької ради, що був судовою інстанцією вищого рівня, та в даному засіданні приймало участь все козацтво.

В ході Національно-визвольної війни Б. Хмельницького, було створено державне утворення, що отримало назву «Військо Запорізьке». Воно мало вже більше ознак держави, але фактично залишалось тією ж анархічною моделлю, що продовжувала існувати на Запорожжі. Беручи витоки та уявлення про державну організацію із Запорозької Січі, «Військо Запорізьке» усе одно у вирішенні державних питань відчувало суспільний вплив. Варто лише згадати «чорну раду», на якій було обрано гетьманом І. Брюховецького, що, набувши підтримки запорізького козацтва, все ж таки отримав булаву.

На початку ХХ ст., також мав місце факт створення анархічної державності в рамках «Селянської Радянської

Республіки» [8, с. 91]. Дані події тісно пов'язані з особою Н. Махна, що був ініціатором переходу до анархічної моделі. Н. Махно виступив ініціатором створення комун, що об'єднували незабезпечені прошарки населення та ґрунтувалися на використанні колективної власності. Утім, разом з тим, Н. Махно не відмовився від існування приватної власності [7, с. 25].

Махновська державність перш за все спиралась на просте населення та проводила постійну пропаганду анархічного устрою суспільства, протягом усього періоду існування. Така підтримка, фактична незалежність окремо взятого села, призвели до створення міцного громадянського суспільства, що фактично витісняло державу, за відсутності необхідності такої.

В сучасних умовах принципи анархізму, до певної міри, були реалізовані під час Революції гідності. Так за спогадами очевидців та учасників тих подій, більшість людей у перші дні збиралися шляхом так званого «сарафанного радіо». Слід зазначити, що у розглядуваній автором період події Майдану не набули масового розголосу за допомогою засобів масової інформації.

Цікавим для нашого дослідження є не скільки події, що відбувалися на київському майдані, а створення донецького майдану, на прикладі якого можна прослідкувати поступовий розвиток та становлення анархічного устрою. За спогадами одного із засновників донецького майдану Є. Насадюка, все почалося як відповідь та підтримка київського майдану. За його спогадами: «40 хвилин я стояв сам-один, просто під пам'ятником Шевченку, стояв і дивився, як їздять машини. А потім підійшов М. Касьянов. Він сказав: «Ти що, ненормальний? Але якщо вже ти вийшов, то тепер треба виходити». І вже на другу годину ночі нас було п'ятеро» [3]. Інша активістка майдану К. Жемчужнікова згадує, що після публікації призову збиратися біля пам'ятника Т. Г. Шевченку в соціальних

мережах: «Наступного ж дня надвечір на тому ж місці нас було вже близько 150–200 осіб» [2].

У той же час, на київському Євромайдані розпочало своє формування об'єднання, що за своєю структурою та духом відповідало анархічному укладу життя. Так за спогадами очевидців Ю. Орлової та М. Найєм, на Євромайдані фактично не існувало такого поняття як власність, адже будь-хто був готовий допомогти своєму ближньому у разі потреби, перебуваючи в екстремальних умовах та острахі бути взятим штурмом [2; 4; 5].

У розглянутих прикладах, всі групи населення знаходилися в певних екстремальних умовах, досить часто виступаючи антагоністами влади чим і був обумовлений їх анархічний устрій життя та погляди. Але чи може існувати анархічне суспільство в умовах сучасного світу, не обумовлене певними екстремальними подіями, що змушують суспільство відповідати на дані дії?

Враховуючи рівень розвитку сучасних технології, що спрощують можливість комунікації, стираючи адміністративні кордони, можна говорити про існування віртуальних анархічних осередків, що можуть спокійно розповсюджувати анархічні ідеї.

Звісно, для сучасної України та світу ідеали та принципи анархізму є утопічними та недоцільними. Водночас, використання досвіду реального управління справами держави методами громадянського суспільства є цінним досвідом, що може бути використаний у подальшому.

---

1. Захарченко П. П. Історія держави і права України [Ел. ресурс] / Петро Павлович Захарченко. Режим доступу: http://sites.znu.edu.ua/ua_statehood_history/sereda/Microsoft_Word_-_zakharchenko_p__storVya_derzhavi_V_prava_ukra_ni.pdf.

2. Как в Донецке начинался Евромайдан. Воспоминания очевидцев [Электронный ресурс] // Донпресс. 2018. 21 ноября.

Режим доступа: <https://donpress.com/news/21-11-2018-kak-v-donecke-nachinalsya-evromaydan-vospominaniya-ochevidcev>.

3. Курцановская А. Как «родился» Евромайдан в Донецке: Воспоминания участников [Электронный ресурс] / Анна Курцановская // Донецкие новости. 2018. 21 ноября. Режим доступа: <https://dnews.dn.ua/news/696400>.

4. Мухарський А. Д. Майдан. (R) Еволюція духу / Антін Дмитрович Мухарський. К. : Наш Формат, 2014. 314 с.

5. Орлова Ю. 111 дней Майдана: Записки киевлянки / Юлия Орлова; [Пер. англ. С. Ціпка]. К. : Дуліби, 2014. 144 с.

6. Протосавіцька Л. С. Концепція анархізму як альтернативна форма організації суспільства (теоретико-правовий аналіз) / Л. С. Протосавіцька // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Право. 2015. Вип. 213 (1). С. 24–32.

7. Протосавіцька Л. С. Особливості впровадження політико-правових ідей анархізму на українських землях на початку 20-х рр. ХХ ст. / Л. С. Протосавіцька // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Право. 2015. Вип. 218. С. 24–28.

8. Сухонос В. В. Держава: питання теорії (загальний і конституційно-правовий аспекти): [монографія] / Володимир Вікторович Сухонос ; [наук. ред. і автор передм. О. В. Скрипнюк]. Суми : Університетська книга, 2015. 343 с.